

84 aastat

16aastasena Vabadussõjas venelaste vastu võidelnud TÜ pedagoogikaõppejõud Aleksander Elango ei kavatse filmi "Nimed marmortahvil" vaatama minna. "See on lihtsalt üks luule," ütleb ta.

Krister Kivi

krister@ekspress.ee

Sügisene Tartu. Lagunevate puumajade ja lehti puistavate puude vahele on ära peidetud toekam kivihoone. Kui sellele läheneme, tõmbab ootaja elutoa aknal kardina eest. Ainult üürikeseks. Siis on maja välisilmes kõik endine.

Suure hämarasse tuppä, kus paistab valitsevat igavene pastelne vaikus, on **Aleksander Elango** (100) katnud kohvilaua. Tõrkal sammul läheb vana mees voodipäitsisse seatud veekeetjani ja lülitab selle sisse. Võtab siis klaaspuhvetist veel ühe punasemummulise kohvitassi (fotograafi tarvis) ja suundub sellega madala diivanilaua poole. Siin on ees ootamas mahlapakk, Dumle banaanikommid ja paar viilu tumekollase želeege kaetud lehttaignakooki. Külaliste eest hoolitseb otsustanud vanahärrat on võimatu peatada.

Diktofonilt on kuulda, kuidas mahl klaasidesse vuliseb.

"Aitäh, mina mahla ei taha," üritan tõrjuda.

"Ah soo."

Pokaal vuliseb täis. Kolksatused. Miski kukub maha.

"Selle laua ümber on niipalju istunud," ütleb Elango siis nukkalt. "Viiskümmend aastat. Olen üks, kes siia istus, ja siia mina jäin."

Sellest noorukist, kes 16aastaselt Vabadussõtta läks ja Petseri lähisel venelasi tulistas, pole Aleksander Elangol alles ühtki pilti. Noor vabadussõdalane on vanahärrale endalegi võõraks jäänud.

"Ma ei mäleta enam, mul on suuri raskusi sellega," ütleb Elango nõutult. Ta püüab meenutada koole, kust rindele läinud õpilased tulid. Kuid meelde tuleb vaid üks – Treffneri gümnaasium. "Mälu on nii kõvasti kadunud. Teine oli see, kus ma ise õppisin, aga ei saa kohe ütelda. See oli omaette kool."

Me oleme vait ja umbes pool minutit on kuulda ainult seda, kuidas lusikas kohvipulbrit lahustades monotoonselt vastu tassiserva taob. Korraga on nii tähtis, et õige nimi kirja saaks, ent meelde ei tule midagi. Sõnad lendavad käest.

Ma püüan täpsustada lahinguväljal valitsenud elamistingimusi. Kas oli nälg? (Koguteose "Eesti Vabadussõda" I osa räägib sellest, kuidas väsinud sõdurid kartuleid keetsid ja enne toidu valmimist kurnatusest magama jäid.) Kas oõbima pidi kaevikutes või oli peavari ikkagi olemas? Kuid Elango ei vasta mu küsimustele. "Vallutati. Peaaegu pool Eesti territooriumist vallutati," ütleb ta selle asemel häiritult ja vangutab pead. "Venelased olid need, kes vallutasid. Saksamaa oli juba järele andnud ja Eestile võimaldanud iseseisvat riiki hoida."

Vahemaa kahe väe vahel oli koimsada sammu. "Meie nägime neid ja nemad nägid meid." Elangol õnnestus oma tulistamispea sisse seada ühe maja varemetesse ning vastane "lihtsalt ei sattunud mind sinna tuppä haarama".

Kaheksal teisel koolipoisil ei läinud nii hästi. "Nad liiga julgelt läksid lagedale ja jäidki sinna. Said Vene kuuli."

Langenud (kaks neist Elango klassist) maeti esialgu lahinguväljale. Marmortahvlid ja haudu õnnistavad pastorid tulid hiljem. Ning kirikuõpetajate toonane puudumine ei paista Elangot ka

KÕIK OLII PALJU LIHTSAM: Venelane püüdis meid võita. Meil tuli teha niipalju, kui me suutsime. Püssid käes, kaitsta Eestit.

häirivat. "Praegu on Postimehest lugeda, et igale poole usumehed topivad ennast," ütleb ta varjatud halvaksapanuga. "Ja ilma minutana seda teevad. Mina olen neist vaba."

Tema vasak käsi teeb jutu saatteks õhus ringe. Aeg-ajalt, mõnd mõtet rõhutades, toksib pahklik nimetissõrm vastu nähtamatut tahvli. Hetk hiljem tõrjub seesama käsi asjassepuutumatuid sõnu või seoseid tülgaustusega tagasi.

Väärikas elegants ja härrasmeelikkus, mis Elango puhul paar aastat tagasi ühele mu kolleegile muljet avaldas, on aastate kiuste ikka alles.

Albert Kivikase raamatut "Nimed marmortahvil" Aleksander Elango lugenud ei ole.

See ülestunnistus paneb va-

nahärra naeru kõhistama. "Ta ilmus sel ajal, kui mul oli muud lugeda, ja praegu ma ei ole enam üldse suuteline raamatut lugema. Nii on lugu."

"Praegu mind erutab palju rohkem, mis sakslased räägivad ja kuidas nad meid aasta või kahe pärast ära tõmbavad."

Aleksander Elango

"Aga kas te kinos käite vahel? Sel reedel tuleb Tartus Vabadussõjast tehtud film välja ja filmi levitaja saadaks teile heameelega esilinastusele pileti."

"Ei! Uksest mina välja ei lähe! Minu olukord praegu on nii, et jalad ei käi. Ei saa ma teatrisse enam, ei saa ma koosolekutele. Sõprade kokkutulekule aeg-ajalt mind autoga viiakse, aga muidu ma olen täiesti jalutu."

Ta vaikib ja tundub olevat nõrduinud. Kui töötasid veel 83aastaselt Tartu ülikoolis, võib tervise aeglane ajale allajäämine mõjuda lihtsalt pettumust tekitavalt.

Ootamatult hakkab Elango endast rääkima minevikuvormis.

"Mul ei olnud enam ka nagu

hiljem

FOTOD INGMAR MUUSIKUS

osales ta äsjastel kohalike omavalitsuste valimistel, andes hääle Tartu linnapea poolt.

Seda ei saa siiski võrrelda panusega, mida Aleksander Elango sai anda veel mõni aeg tagasi. Artiklitekogu ilmus alles selle aasta kevadel.

Hiljuti sai auliige Elango Eesti Kirjanduse Seltsist kirja. Ja miski selle saadetise juures liigutas vana meest väga. "Rohkem, mul on tunne, selle asutusega vist tegemist ei tule," ütleb ta. "Mind ei kutsuta enam sinna töötama. Minust ei ole vist mingit abi osutamist sellele organisatsioonile."

Toas valitseb sünge vaikus.

"Eks minuga on praegu kõik ette ära tehtud," ütleb Elango siis hoogsamalt. "Kuhu mind matta tuleb ja kes mind matma peab. See on mul kõik kirjas. Rohkem vist ei lähe aega kui kuu või kaks."

Ta läheb ettevaatlikult tasakaalu hoides lauani, mida valgustab suur roheline lamp, ja otsib välja paar siledat, kreekikasvalget paberilehte. Esimene neist on Tartu Krematooriumi arve 3789 kroonile, kus on matusega seonduvad kulud punktipealt lahti kirjutatud ("tseremooniakirst", "orel, saks + viiul", "vahaküünlad, 8 tk"). Teine paber kujutab endast "kutset krematooriumi ja koosviibimisele". Sellele on hoolikas, säästlikus kirjas lisatud poolesaja sõbra ja tuttava nimed.

* * *

Ma rullin lahti "Nimed marmortahvli" sinimustvalge plakati ja Elango uurib seda kriitilisel pilgul. "See on kõik üks luule," ütleb ta siis. "Sellega paar meest teevad endale lihtsalt raha."

Klantsiv afišš ei paista omavast mingit sentimentaalset väärtust. Kuid toanurka võib selle pika puiklemise peale siiski jätta. "No kui te just soovite. Aga, nagu te näete, ega ma kaua sellist kraami ei hoia. (Matusepaberid ilmuvad veel kord välja.) Mul tuleb rohkem tegeleda selliste asjadega."

Trepimademele tuleb Aleksander Elango meiega kaasa. Ettevaatlikult käsipuust kinni hoides ja külma sügisest õhku hingates liigub ta postkasti poole.

"Ma vaatan, kas mulle posti on tulnud."

Kumardub ja ajab end uuesti sirgu.

"Ei ole veel midagi."

PÄIKSELISEMAD HETKED: Elango joob kohvi ja loeb luubiaga ajalehti.

h o o g u," ütleb ta. "See 1920. aasta Eesti Vabariik, see on minu jaoks juba nii kaugele jäänud. Praegu mind erutab palju rohkem, mis sakslased räägivad meist ja kuidas nad meid võibolla aasta või kahe pärast ära tõmbavad. Te ju teate kõik, mis meil

tulemas on?" (Järgneb lühike, rõõmutu naer.)

Euroopa Liitu astumist Aleksander Elango ei poolda. "Nii kaua kui ma veel hääletada saan, ma hääletan eitavalt."

Tugevad isiklikud seisukohad on Elango säilitanud. Näiteks